

Csapody Tamás

Elmélet és gyakorlat¹

KERESZTÉNY KATONAI SZOLGÁLATMEGTAGADÓK
MAGYARORSZÁGON 1979 ÉS 1989 KÖZÖTT,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BOKOR RÓMAI KATOLIKUS BÁZISKÖZÖSSÉGRE²

A juhság elve³

Bulányi György a *Keressétek Isten Országát* (KIO) című művében fejtette ki „az erő nemalkalmazás” elméletét. Ez elsősorban a KIO „*Nincs visszaütés*” című fejezetében szereplő, „*Ne állj ellene a gonosznak!*” és a „*Juhok és szelídség*” alcímet viselő részében kerül kifejtésre. Itt a szerző körülírja az erőt nemalkalmazó keresztény evilági létezésének formáját: általános viselkedésről, élet-felfogásról, életfilozófiáról, az erőszakmentesség attitűdjéről, a személyiség alapvonásává tett, a tudatot teljesen átjáró, internalizálódott gondolkodásról és viselkedésről van szó, amit röviden szelídségnek nevez. A szelídség az az állapot amely nem egy aktusra korlátozódik (pl. katonai szolgálatmegtagadás), hanem egy életforma, amely a „Hegyi beszéd”-ben elmondottakra helyezi a hangsúlyt, és amelynek része a haragtartás, a gyűlölet, az ítélkezés elutasítása is. A szelídséget előíró szabály a juhság törvénye (juhság elve), és amelynek állatszimbóluma a juh. A szeretet törvényének követői juhokként kell, hogy éljenek az evilág törvényei által meghatározott farkasok között. A farkasokkal szembeni egyedüli viselkedési szabály az óvatosság és az okosság. Ami ezen túl van, az már nem tartozik a juhság kategóriájába. A farkasoknak (Gonosznak, Sátánnak) ellene kell mondanunk, de nem szabad ellene tenni. A „farkas-ellenesség” minden keresztény kötelessége, aktivitást igénylő fellépést jelent, azonban ez csak gondolati ellenállás lehet. A Gonosz, a Sátán (vagyis a gonoszságokat elkövető ember, próféta, állam, ország, nép) a szeretet törvénye alapján, a juhság elve miatt, keresztények által fizikailag nem megbüntethető, hiába lenne jogos a büntetés, a

¹ Az 1993–1994-ben futó, „*Az erőszakmentesség, katonai szolgálatmegtagadás szociológiai, politológiai, történeti kutatása*” című projektet „*A Magyar Tudományért*” Alapítvány támogatta.

² A nyomtatásban soha meg nem jelent, 22 évvel ezelőtt írt tanulmány teljes terjedelme – mellékletekkel együtt – több, mint 8 szerzői ívet (332 ezer karaktert) tesz ki. Ebből válogattam mintegy 30 ezer karakter terjedelmű részt. Az itt közölt anyagból a tanulmány szerkezetére, illetőleg fejezeteire utaló számokat, a forrásmegjelöléseket és lábjegyzeteket töröltem, egyébként a szöveget – a szükséges nyelvi beavatkozásokon kívül – változatlanul hagytam. Néhány helyen utólagos lábjegyzetet iktattam be, de nem térhettem ki a teljes tanulmányban meghatározott fogalmak, hivatkozások, források stb. ismertetésére.

³ A tanulmány teljes szövegét az elmúlt több mint két évtizedben a Bokor tagjai közül többen megismerték és a tanulmányt maga Bulányi György is véleményezte. A mostani részleges közlés azonban lehetőséget ad arra, hogy a tanulmány főbb megállapításai szélesebb körben is ismertté váljanak. Ezért minden észrevételt örömmel fogadok: csapody.tamas@med.semmelweis-univ.hu

természetjog, az állami vagy egyházi törvények alapján. A kereszt nevében nem lehet katonáskodni, a diktatúrát nem lehet forradalommal megdönteni, nem lehet fegyvert fogni a fasizmus és a sztálinizmus ellen, nem lehet támogatni az önvédő vagy igazságos háborúkat, nem lehet megállítani a fegyvereket és zászlókat, nem lehet a tatároktól, törököktől, osztrákoktól, németektől, oroszoktól fegyverrel megvédeni az országot, vagy a román és szerb fenyegetettségre hivatkozva támogatni a magyar keresztény honvédség felállítását, továbbá nincs helye fegyveres önvédelemnek, küzdelemnek sem egyéni, sem állami, sem egyházi szinten, és a keresztény országokban a tömeggyilkost éppen úgy nem lenne szabad halállal büntetni, mint a háborús bűnösöket.

A juhság elvéből következik az is, hogy nem lehet hallgatni azokról a dolgokról, amelyek ellentétesek „az erő nemalkalmazás” Bulányi által interpretált jézusi elvekkel. Nem lehet elfelejteni és önkritika nélkül viszonyulni az inkvizícióhoz, az erőszakkal történő kereszténység és civilizáció terjesztéséhez, a karddal és kereszttel történő gyarmatosításához, Amerika meghódításához, a háborús győzelmet hirdető, egyháziasított, megszentelt déli harangszóhoz, a katonaszentekhez vagy az erőszakon alapuló, erőszakot szülő izmusokhoz, ideológiákhoz (nacionalizmus, kommunizmus, fasizmus, antiszemitizmus, kapitalizmus stb.). Az embernek, ember által történő kizsákmányolása (pl. kommunizmus, liberális piacgazdaság) vagy valamiből, valahonnan való kizárása (pl. nemzetfogalomból, katolikus egyházból) sem a juhság velejárója. Ilyen alapokon állva nyitott a Bokor a nem katolikusok, a nem keresztények, a zsidók felé (ökumenikus szemlélet) és kért Bulányi saját nevében bocsánatot a hutteriektől és a zsidóktól, valamint a katolikus egyháznak és a katolikusoknak a velük szemben tanúsított magatartásáért.

A juhság elve - mint láttuk - csak erő alkalmazását zárja ki a farkasokkal vívott harcban, de a gondolati ellenállást nem. A juhoknak a farkasokkal szembeni magatartási szabályait a KIO alapján négy pontba lehet foglalni:

1/ A juh ártatlanságának tudatában kifejezésre kell, hogy juttassa véleményét. Ebből ered a Bokor katonai szolgálat megtagadójának a bíróság előtti, a Jehova Tanukétól, a reformadventistáktól és nazarénusoktól eltérő, aktív, párbeszéd és vitaképes magatartása.

2/ A juhok figyelmeztetik a farkasokat arra, hogy az általuk alkotott szabályokat tartsák be, hogy önmagukhoz képest legyenek következetesek. Erre vezethető vissza a Bokornak a Magyar Katolikus Püspöki Karral a katonai szolgálatmegtagadás körébe tartozó szóváltásai, a Bokor katonai szolgálatmegtagadójának – a többi katonai szolgálatmegtagadó gyülekezet tagjait meghaladó – jogszabályismerete, az aktívabb perbeli viselkedése, a börtönszabályokhoz való lazább és lázadó viszonyulása.

3/ A juhoknak a farkasokkal való konfrontálódáskor nem szabad a további atrocitásoktól való óvakodásra figyelniük és nem a büntetéstől való félelem alapján kell képviselniük véleményüket. Bulányi a bátor, de okos szembesítésre, szembeszegülésre, szókimondásra biztat, ahol az óvatosság szabálya mögé nem lehet elbújni. A félelem nem bírálhatja felül a jézusi szeretet melletti kiállást, az ellenszegülés mértékét nem lehet a várható fogadtatástól függővé tenni. (Például nem lehet újragondolni a katonai szolgálat-megtagadást csak azért, mert súlyosodnak az értük kiszabott ítéletek.)

4/ A juhoknak viselkedésük során egyértelművé kell tenni, hogy bármit is csinálnak velük a farkasok, ők nem fognak farkasokká válni, nem fognak (ellen)erőszakot alkalmazni.

A juhság mibenlétének meghatározásában is gyökeredzik a Bokor mozgalmi jellege, a második majd első nyilvánosságnak céljai szerinti igénybevétele, a veszélyeket, a megbotránkoztatást és egyházi elítélést és állami üldözést egyaránt vállaló magatartása. A juhsághoz kötődő óvatosság és okosság nem jelentheti a szenvedésnek és üldözésnek, ügyeskedéssel és kétszínűséggel való elkerülését. Ez lehet az oka annak, hogy a Bokorban nem nyert "polgárjogot" a katonai szolgálat teljesítés alól valótlán szakorvosi papírral történő kibúvásnak, a hadkötelesek között egyébként oly népszerű formája.

A juhság elvének fontosságát azzal is hangsúlyozza Bulányi, hogy az ehhez való viszonyulást teszi meg mércének. A juhság elvének elfogadása által különül el minőségileg a keresztkövetők tábora az összes többi törvény, jog, etika, ideológia, vallás, elv, praxis stb. táborától. Itt húzza meg a határt a jószándékú történelmi törekvések között és ez jelenti a kiszabadulást a hatalom logikájából és az anyagba süllyedt anyagi gondolkodásból. Ezáltal lesz ez az egyedüli út a hatalom elhalálához. A juhság magatartásformája a Bulányi által hirdetett „erő nemalkalmazás” elméletének és a Bokor praxisának *condicio sine qua non*-ja.

Az erő nem alkalmazás elmélete a Bokor-irodalomban

Az erő nem alkalmazás és a KIO attól lett élő, hogy magához vonzott embereket, akikkel aztán Bulányi és közösségei újra és újra átbeszélték, újraértelmezték, kritikával illették, magukévá tették és ezáltal újra írták azt. Túlzás lenne persze azt állítani, hogy a KIO ma kézbevehető példánya a háromszori átdolgozás után Bulányi és a Bokor közös alkotása lenne, de annyi bizony állítható, hogy a KIO a Bokor-tagok "különvéleményét" is tükrözi. A Bokor erő nem alkalmazás praxisa nem táplálkozik kizárólagosan a Bulányi György által leírtakból, hanem ennél sokkal szélesebb alapokon nyugszik. 1968 után a Bokorban szellemi, ismeretszerző, gyűjtő, fordító, kutatómunka kezdődött meg azért, hogy minél többet tudjanak meg az erőszak erőszakmentesség természetrajzáról. Felkutatásra kerültek azon szerzők, művek, akik, illetőleg amelyek érintették vagy különböző szakterületek oldaláról szemlélve körüljárták az erőszak kérdését.

A sok ezer oldalas Bokor-szamizdat jelentős kb. egyharmad-egynegyed részét kitevő erő nem alkalmazás irodalma és Bulányi György írásai együttesen alkotják azt a homogenizálódott bázist, amelyből a praxis, a honvédelmi kötelezettség elleni "bűncselekmények" következtek.

A Bokor évente több kötetben megjelenő gépírásos szamizdat kiadványaiban, a Karácsonyi Ajándékban (Karajokban)⁴ és az ún. Bokor kiskönyvtárban, valamint a Bokor dokumentum-kötetekben rendszeresen megjelentek ilyen tartalmú művek, amelyeket teológiai, egyháztörténeti, eszmetörténeti, szépirodalmi, "párbeszéd-irodalom", idővel pedig börtönirodalom kategóriákba lehet sorolni. Teológiai, egyháztörténeti kategóriába tartoznak a Bokor által magyarrá fordított művek, tanulmányok, így elsősorban I. M. Müller, S. W. Windass, G. Lohfink, F. Alt, E. Fromm, I. M. Hornus, A. Harnack, H. Rahner, H. Haag, R. I. Sider, H. Küng és A. I. Toynbee művei. Kivonatos fordításra került a Britannica Enciklopédia első három századdal foglalkozó fejezete is. Külön figyelmet érdemel a Bokorban népszerű Concilium című nemzetközi teológiai

⁴ Karácsonyi Ajándék (Karaj): a Bokor karácsonyra kiadott, évenként megjelenő íráskészlet gyűjteménye.

folyóiratnak az 1965/1-es, erőszakmentességgel foglalkozó száma, többek között R. Coste és F. Böckle írásaival. Az eszmetörténeti írások sorába kívánczik R. Erasmus, M. H. Gandhi, L. Ny. Tolsztoj, M. L. King, H. D. Thoreau, Albert Schweitzer, Hamvas Béla, míg a szépirodalmi kategóriába Henrich Böll, Graham Green, Friedrich Dürer, G. Cess Broun, Morris West, és Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, Santa Ferenc, Kodolányi János, Konrád György néhány könyve, írása tartozik. A "párbeszéd-irodalomba" a levelezési irodalmat vagy személyes megkeresések során született dokumentumértékű leírásokat sorolom, amelyeket a Bokor tagjai és Kiszely Károly folytatott az egyházi és világi hatóságokkal és előljárókkal. De ugyancsak ide sorolandók a katonai szolgálatmegtagadásról külföldön született egyházi (püspökök, püspöki karok, rendi, pápai állásfoglalások, idézetgyűjtemények) és világi (pl. Amnesty International, Pax Christi, ENSZ) megnyilvánulások sora. Ezen utóbbiak közül a legfontosabb az 1983-as Mr. Ghama Mubanga–Chipoya-féle ENSZ jelentés fordítása. Eljutott a Bokorhoz Kiszely által kezdeményezett azon körkérdés dokumentációja is, amelyben neves külföldi teológusok fejtették ki véleményüket a katonai szolgálatmegtagadásról. A börtönirodalomba a bebörtönzöttekkel kapcsolatos (az egyéni döntés meghozatalával, tárgyalásokkal, ítéletekkel, börtönviszonyokkal, szabadulással, a büntetett előlélethez fűződő élményekkel stb.) foglalkozó irodalmat sorolom. (A börtönlevelezés témakörében Simonyi Gyula katonai szolgálatmegtagadó összegyűjtött és a Bokron belül publikált levelezését, valamint Mohos László katonai szolgálatmegtagadóval kapcsolatos börtönlevelezést kell külön is megemlíteni.) A Karajokban megjelent vagy meg nem jelent erőszakmentességről szóló, azt érintő elmélkedéseknek, beszédeknek, interjúknak, kisebb-nagyobb írásoknak se szeri, se száma. Hatásuknál fogva ezek közül mindenképpen ki kell emelni Gromon András (Pomáz, 1981) és Kovács László (Hajós, 1981) Bokorhoz tartozó papok katonai szolgálatmegtagadással kapcsolatos, utóbb felfüggesztésükkel, áthelyezésükkel járó szentbeszédeit. Szintén ki kell emelni Merza Józsefnek az erőszakmentesség irodalmáról szóló összefoglaló jellegű tanulmányát (1972), továbbá szintén Gromon Andrásnak az erőszakmentes államról írt munkáját (1987).

Bokor-vélemények „az erő-nem-alkalmazás”-ról

A „szabad-e katonai szolgálatot teljesíteni?” kérdésében csak 3 évvel az első Bokor megtagadó fellépése után alakul ki a Bokron belül az egységes vélemény. Az eszme maradéktalan elfogadásáról tehát csak 1982-től beszélhetünk. A katonai szolgálat helyett vállalható szolgálati formákkal kapcsolatban is a kezdeti tisztázatlanságot követően, 1981-re válik világossá, hogy sem békeidőben, sem pedig háborúban nem szabad a hadsereget közvetlenül kiszolgáló tevékenységet folytatni, viszont egészségügyi, mezőgazdasági vagy egyéb hasonló munkát végezni – a katonai szolgálat helyettesítéseként, – lehet.

1988–1989-ig ezen a – lényegében polgári szolgálatot idéző – megközelítésben nem történik változás. Az 1988 októberi demonstráció időszakában érhető tetten az ezzel kapcsolatos szemléletváltozás, és a nyugat-európai polgári szolgálatos modell kerül hallgatólagos elfogadásra a Bokorban. Bár egységes vélemény nem alakult ki ezzel kapcsolatban, a Bokor polgári szolgálat fogalmának további "radikalizálódása" figyelhető meg amikoris az ún. totális szolgálat megtagadói

(a katonai és polgári szolgálatot egyaránt elutasító) irányba tapasztalható elmozdulás, az általános hadkötelezettség létjogosultságának megkérdőjelezésével.

A Bokor és az általános hadkötelezettség

A Bokor tagjai a honvédelemmel összefüggő kötelezettségeket szabályozó jogszabályokat sok esetben – olykor folyamatosan és visszatérően – megszegtek. Az állam egyik legfontosabb főhatalmi jogosultságát kérdőjelezték meg ez által, azt, ami általában minden időben és minden körülmények között, minden államban szigorúan büntetendő. A Bokornak a hadsereghez való viszonya azonban nem írható le kizárólag a katonai szolgálat elutasításával, az hadseregellenes magatartásuk nem merül ki egyedül az általános hadkötelezettség alapján megfogalmazott jogszabályok megsértésében. A Bokorban a hadsereg ellenes magatartásnak összetett jelentéstartalma van: egyszerre sokkal kevesebbről és sokkal többről van szó, mint pusztán a katonai szolgálat elutasításáról vagy az általános hadkötelezettséget előíró jogszabályok megsértéséről.

A Bokor-tagok esetében a hadsereg-ellenesség ugyanis kifejezi:

- a/ az állam mindenek feletti jogosultságának, a lelkiismeret, a vallási meggyőződés felettségének,
- b/ a háborúzásnak, az erőszak, az ölés és pusztítás alkalmazási lehetőségének,
- c/ az erőszak alkalmazására való tudatos felkészülés és felkészítés, az ölés megtanulásának szakszerű és legitim módjának,
- d/ a katonai, a militáns értékek, ideológia, szemlélet, életforma és életvitel, a parancs-uralmi, hierarchizált, azaz a hatalmi és szankcionálható lét, e/ a jelentős költséggel fenntartott haszontalan és káros szervezetnek, jelentős szellemi és anyagi erőforrásokat értelmetlenül lekötő, az ország felemelkedését nagyban hátráltató szervezet elutasítását.

A katonaságot elutasító magatartásukban kifejezésre jut továbbá, hogy

- a/ felelősséget éreznek az ország és az emberiség iránt,
- b/ személy szerint is tenni akarnak valamit a konfliktusok erőszakkal, fegyverrel, hadsereggel való megoldása ellen,
- c/ meg kívánják haladni a félelem és erő alkalmazás paradigmáját,
- d/ a keresztényi és nem keresztényi, szokásos magatartással szemben felmutassanak egy másik magatartásformát.

A Bokor-féle katonaság megtagadás összekapcsolható Jerzy Wiatr által mondottakkal is. Ha a lengyel szociológusnak az államapparátus részét képező katonaság intézményére mondottakat megfordítjuk, vagyis a katonai szolgálat-megtagadókra alkalmazzuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a hadsereg olyan szervezet, amelyet a katonai szolgálatmegtagadó azért utasít el, mert:

- a/ nem kíván ott szolgálni, ahol a formális kötelékek túlsúlyban vannak a személyes kötelékekkel szemben,
- b/ a – Max Weber-i értelemben vett – hadseregben, mint bürokratikus intézményben, a hatalom gyakorlásának kidolgozott és pontosan szabályozott formájában nem kíván jelen lenni,
- c/ a hadseregben a tekintély abból származik, a jogok és kötelezettségek abból származnak, hogy ki hol áll a hatalmi hierarchiában,

d/ tiltakozik e mesterségesen és a hatalomhoz fűződő viszony alapján kreált katonai értékrend társadalmasítása, morális értékrendként való elfogadása ellen,
e/ elzárkózik attól, hogy személyes részvételével hozzájáruljon a hadsereg legitimizálásához és, hogy részt vegyen egy fegyveres küzdelemre szerveződött harci csoportban.

A katonai szolgálatmegtagadás definíciója

A katonai szolgálatmegtagadók - vagy a megnevezés Bokorban elterjedt terminológiát használva, - a katonáskodás megtagadók, a katonaságot megtagadók számbavételekor azonnal szembetalálkozunk azzal a kérdéssel és elméleti problémával, hogy ki a katonai szolgálatmagtagadó?

Jelen tanulmányban azokat nevezem katonai szolgálat-megtagadóknak:

- 1/ akik a katonai szolgálatot elutasító döntésüket meghozták és elhatározásukat tudatták valamilyen illetékes katonai szervvel,
- 2/ egyértelműen vállalták döntésük összes – közte szabadságvesztéssel járható – következményét,
- 3/ legfeljebb akkor módosítottak eredeti elhatározásukon, amikor már a katonai szolgálat-megtagadásának valamely törvényi tényállását megvalósították, vagy már szenvedtek döntésük következményeitől, továbbá döntésük megmásítása anélkül történt, hogy feladták volna katonai szolgálatot elutasításához vezető nézeteiket.

Definícióm tehát tágabb a jogi és szűkebb a szándékelv alapján történő meghatározásánál.

Ki a katonai szolgálatmegtagadó?

Kifejezetten a katonai szolgálat megtagadásával a Büntető Törvénykönyv (Btk.) két paragrafusa hozható összefüggésbe. Az egyik a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények közé sorolt, – már említett – „Katonai szolgálat megtagadása” (336. §), míg a másik a katonai bűncselekmények között nevesített „A szolgálat megtagadása” (347. §). Míg az első csak hadköteles (18-tól 55 éves korig), addig a másodikat csak katona követheti el. E büntetőjogi különbségtétel a katonai szolgálatmegtagadásért kiszabható büntetési tétel, és a büntetés-végrehajtás tekintetében bír relevanciával, esetünkben azonban nem, mivel az általunk használt definícióban az elkövető kiléte az, hogy hadköteles vagy katona, – közömbös. Mindegy tehát, hogy hadkötelesről vagy katonáról van szó, viszont valamelyiknek lennie kell, mivel behívásukra, katonai szolgálat teljesítésükre, tehát a katonai szolgálat megtagadására kizárólag abban az esetben kerülhet sor, ha nemüknél, koruknál, egészségi állapotuknál stb. fogva ténylegesen behívható katonák, akikre az általános hadkötelezettség hatálya kiterjed, vagyis akik és a hadsereg között ténylegesen létrejöhét a katonai szolgálatmegtagadás lehetőségét is magába foglaló interakció. Tehát – a büntető törvénykönyvhöz hasonlóan – én nem nevezem katonai szolgálatmegtagadóknak a Jehova Tanúi gyülekezet hadköteles, egészséges tagjait csak azért, mert ők szinte kivétel nélkül meg szokták tagadni a katona szolgálatot, vagy szándékaikat illetően katonai szolgálatmegtagadók.

A katonai szolgálatmegtagadás arányai

Miután tisztáztuk, hogy a tanulmány keretei között kiket tartunk katonai szolgálatmegtagadónak – vagy a Bokor terminológiát használva – katonáskodás, katonaság megtagadóknak, továbbá összegeztük az e tárgykörben rendelkezésre álló, illetve becslésen alapuló adatokat,⁵ lehetőség nyílik ezek részletes elemzésére. Mindenekelőtt megállapítható, hogy a tárgyidőszak mintegy 758 katonai szolgálatmegtagadó döntő többsége (99,6%) hét vallási csoportból került ki, míg a fennmaradó 0,4%-ot a két "politikai" és az egy "lelkiismereti" katonai szolgálatmegtagadó teszi ki. Ezen belül is messze a legtöbb katonai szolgálatmegtagadót (700 fő: 92%) a Jehova Tanúi Gyülekezet adta, majd ezt követi 4,1 %-os "részesedéssel" (31 fő) a Bokor katolikus bázisközösség, majd 1,3%-al (10–10 fővel) a K. H. Nazarénus Gyülekezet és a reformadventisták. A sort a két zsidó vallású és két "politikai" katonai szolgálatmegtagadó (egyenként: 0,3%) folytatja és egy-egy karizmatikus és a Magyarországi Szabadkeresztény Gyülekezethez tartozó, továbbá egy "lelkiismereti" hadköteles zárja (0,1–0,1 %). Becsült összlétszámukhoz viszonyítva ez az arány az előző felsorolás sorrendjében 7,0%, 2,1%, 0,3% és 6,7%. (Az izraelita vallásúak száma nem ismert, a "politikaiak" viszonyszámának kiszámolása értelmetlen. A szabadkeresztények 0,04%-a, a karizmatikusok 0,1 %-a lett katonai szolgálatmegtagadó.)

Ha az egyes vallási csoportok katonai szolgálatmegtagadóit a katonai szolgálatra alkalmas, a hadsereg által "megszólított" hadköteles (katonai szolgálatra ténylegesen behívott), becslésen alapuló, "lehetséges" hadkötelesek számához viszonyítjuk, akkor ezen kategóriához tartozó Jehova Tanúk kb. 90%-a, a reformadventisták kb. 50%-a, a Bokor tagok 24%-a, a nazarénusok kb. 10%-a lesz ténylegesen katonai szolgálatmegtagadó. Ez a Bokor esetében azt jelenti, hogyha az 1500 fős, becsült Bokor létszámból levonjuk a kb. 750 nőt (50%), a 18 év alatti mintegy 20 főt (2,7%) és az 55 év fölötti férfit, kb. 40 főt (5,3%). Az így kapott 690 férfi 10%-át (69 fő) katonai szolgálatra alkalmatlannak tartunk, akkor a 621 főből mintegy 100 fő lesz 18 és 23 év, és 30 fő lesz 23 és 28 év közötti. (Azaz összesen 130-an lesznek sorkatonai szolgálatra alkalmasak és életkoruknál fogva a hadsereg által "megszólítottak", azaz "lehetséges" katonai szolgálatmegtagadók). A Bokor-tartalékosok így kapott 491 fős létszámából a mintegy 30 papnak (4%) és a legalább 30 (4%) 4 vagy több gyermekkel rendelkezők (azaz a hadsereg által gyakorlatilag eleve meg nem szólítottak) számát levonva kapjuk meg azt a 431 főt számláló létszámot. Ennek mintegy harmadát (142 főt) lehet potenciális katonai szolgálatmegtagadónak tekinteni. Ez azt jelenti, hogy a Bokor "lehetséges" katonai szolgálatmegtagadó sorkötelesei között 10 év alatt 27-en (21 %), a "lehetséges" tartalékos állományban lévő katonai szolgálatmegtagadói közül négyen (2,8%) lettek ténylegesen katonai szolgálatmegtagadók. Az az 103-an (79%), illetőleg 138-an (97,2%), összesen 241-en (88%) nem tagadták meg a katonai szolgálatot. Azaz minden kilencedik bokorbeli "lehetséges" katonai szolgálatmegtagadó váltotta valóra az elveket, követte a KIO-ban megfogalmazottakat. (Nyilvánvalóan még sokkal alacsonyabb lenne az arány, ha a KIO befejezésének /1968/, vagy az első megtagadói szándék jelentkezésének /1973/ időpontját vesszük kiindulási alapul.)

A Bokor katonai szolgálat-magtagadóinak arányszámát csak a Jehova Tanúi, a nazarénus és a reformadventista – becsült – arányszámhoz érdemes hasonlítani. A Jehova Tanúi Egyház előírja

⁵ Az itt közölt rövidített változatból ez – terjedelmi okokból – kimaradt.

tagjainak a katonai szolgálatmegtagadást, gyermekeiket erre szocializáltak, az új tagok ezt is vállalják a gyülekezetbe való "belépés" (bemerítkezés) alkalmával. Ilymódon az ő esetükben a "lehetőséges" katonai szolgálatmegtagadók száma majdnem azonos a tényleges katonai szolgálatmegtagadók számával. A mintegy 10%-ra becsült eltérés oka az, hogy néhányan nem vállalták a börtönt, illetőleg elfogadták a fegyvertelen katonai szolgálat nekik felajánlott lehetőségét. (Ezzel együtt kénytelenek voltak tudomásul venni a gyülekezetből való kiközösítésüket is.) A nazarénus "lehetőséges" katonai szolgálatmegtagadók fegyvertelen katonai szolgálatot vállaltak elsősorban és csak néhányan lettek tényleges katonai szolgálatmegtagadók. A nazarénusok és reformadventisták "lehetőséges" katonai szolgálatmegtagadói közül sokan távoztak külföldi gyülekezeteik egyikébe, mielőtt katonai szolgálatukra sor került volna. ("Kibúvás a katonai szolgálat alól". Btk.335. § (2) b).)

A 758 katonai szolgálatmegtagadó a Magyar Néphadsereg 100 ezer fős összlétszámának 0,7%-át tette ki. (Ezen belül a Jehova Tanú katonai szolgálatmegtagadók 0,7%-át, a Bokor 0,03%-át, a politikaiak 0,002%-át adták a 0,7%-nak.) Ha a mozgósítás esetén behívható 400 ezer főben meghatározott maximális hadsereglétszámhoz viszonyítjuk a 758 fős katonai szolgálatmegtagadó létszámot, akkor 0,18%-os arányt kapunk. (Jehova Tanúk esetében 0,17%, Bokornál 0,008%, a politikaiknál 0,0005%.) A katonai szolgálatmegtagadók létszáma értelemszerűen nem éri el a 0,2%-ot abban az esetben sem, ha a tárgyidőszak 10 évében sorkatonai szolgálatra behívott, összesen mintegy 600 ezer főhöz viszonyítjuk. Ha az évi két ún. nagy bevonulással számolunk, akkor bevonulásonként 37,8 fő (évenként tehát 75,8 fő) tagadta meg átlagosan a katonai szolgálatot. A bevonulásonként átlagosan behívott 30 ezer fő 0,13%-a. A polgári szolgálatot ismerő nyugati országokban ugyanezen időszakban a hadköteleseknek átlagosan 5–8%-a, Nyugat-Németországban 11 %-a tagadta meg a katonai szolgálatot.

A 758 katonai szolgálatmegtagadó súlyának, arányának további érzékeltetésére további számos összehasonlítási alap kínálkozik. Az 1990–1991-ben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológiai Tanszék által közel 60 ezer sorkatona vonatkozásában végzett reprezentatív felmérés eredménye szerint a magukat vallásosnak tartó sorkatonák 72%-a katolikus, továbbá 1 %-a izraelita és szabad egyházakhoz tartozó. Amennyiben e felmérés adatait a rendszerváltozást megelőző időszakra is érvényesnek tekintjük, a Bokor összesen 31 katonai szolgálatmegtagadója a 0,07%-a a bevonultatott katolikus sorkatonáknak. A külön nem nevesített, viszont a katolikus kategóriába tartozó egyetlen karizmatikus szolgálatmegtagadó 0,002%-a, míg az izraelita és szabadegyházak kategóriájába tartozó – összesen 3 – katonai szolgálatmegtagadó aránya 0,007%.

Az anyakönyvi kivonatok tanúsága szerint a magyar társadalom 66,2%-a, (7,017.000 fő) volt római és görög katolikus 1988-ban, míg a Magyar Közvéleménykutató Intézetnek 1984 és 1988 között végzett kutatásainak összesített adatai szerint, a magukat vallásosnak mondók 75,2%-a volt római és görög katolikus. A katolikus katonai szolgálatmegtagadók (összesen 32 fő) a magyar katolikus népesség 0.00045%-át, míg a magukat katolikus vallásúnak mondók 0.00040%-a tették ki.